केन्द्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, नवदेहली

अद्वैतवेदान्तविद्याशाखा

शास्त्रिकक्ष्यापाठ्यक्रमः

DSCC – 1

कक्ष्या	सत्रार्धः	पत्रसङ्केत:	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट	यूनिट	होरा
			वेदान्तसारः (सदानन्दयोगीन्द्रप्रणीतः)			
शास्त्रिप्रथमवर्षम्	प्रथमसत्रार्धः	DSCC 1	1. वेदान्तशब्दार्थः, अनुबन्धचतुष्टयम्, गुरूपसदनम्, अध्यारोपः, अज्ञानस्य समष्टिव्यष्टिरूपत्वम्, तुरीयचैतन्यम्	1	1	16-20
			2. अज्ञानस्य शक्तिद्वयम्, सृष्टिक्रमः, सूक्ष्मशरीरोत्पत्तिः, पञ्चीकरणम्, स्थूलप्रपञ्चोत्पत्तिः, पुत्रादीनाम् आत्मत्वखण्डनम्	1	1	16-20
			3. अपवादः, तत्त्वमसिमहावाक्यार्थविचारः, जहदजहल्लक्षणयोः निरासः, भागलक्षणासमर्थनम्	1	1	16-20
			4. अहं ब्रह्मास्मीति वाक्यार्थविचारः, श्रुत्यविरोधनिरूपणम्, श्रवणादिसाधननिरूपणम्, यमादिसाधनानि, जीवन्मुक्तलक्षणम्	1	1	16-20

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम्

1. वेदान्तसारस्य कर्तुः सदानन्दयोगीन्द्रस्य च विषये ज्ञानप्राप्तिः ।
2. वेदान्तसारे वर्णितानां वेदान्तविषयाणाम् अवगमः ।
3. अद्वैतवेदान्तशास्त्रे प्रयुक्तानां पारिभाषिकशब्दानां सार्थं ज्ञानसम्पादनम् ।
4. महावाक्यार्थज्ञाने प्रवेशः ।
5. वेदान्तरीत्या योगाङ्गानां परिचयः ।

पाठ्यक्रमाध्ययने योग्यता

1. अध्येता प्राक्शास्त्री अथवा तत्तुल्यकक्ष्यायाम् उत्तीर्णः स्यात् ।
2. संस्कृतभाषां वक्तुम् अवगन्तुं च समर्थो भवेत् ।
3. देवनागरी-लिपिज्ञानं तथा संस्कृतेन लेखनसामर्थ्यं च भवेत् ।
4. संस्कृतव्याकरणरीत्या सन्धिसमासादीनां सामान्यपरिचयः स्यात् ।
5. वेदान्तविषयाणाम् अवगमने रुचिः स्यात् ।

पाठ्यक्रमस्य शिक्षणप्रविधिः (बोधनप्रक्रिया)

1. ग्रन्थस्य ग्रन्थकारस्य च स्थूलपरिचयः ।
2. पाठ्यांशस्य शुद्धतया वाचनम् ।
3. अपेक्षानुसारेण सन्धिसमासादिविभागप्रदर्शनम् ।
4. व्याख्यानविधानेन पाठ्यांशस्य अवगमनम् ।
5. दृष्टान्तानुसारेण प्रमेयाणाम् अवगमनम् ।

सङ्गतिः

1.अद्वैतवेदान्तशास्त्रे प्रथमतया प्रवेष्टूनां सामान्यविषयज्ञानार्थं अयं ग्रन्थः स्थापितः ।

2.अधिकारी, विषयः, सम्बन्धः, प्रयोजनं, ईश्वरः, जीवः, अविद्या, अध्यारोपः, अपवादः, समष्टि-व्यष्टिः, उपादानकारणं, निमित्रकारणं, पुत्रादीनामात्मत्वखण्डनं, महावाक्यार्थविचारः, स्थूलसूक्ष्मसृष्टिप्रक्रिया, पञ्चीकरणं, भागत्यागलक्षणा, तात्पर्यलिङ्गानि, समाधिः, जीवन्मुक्तिः इत्यादीनां विषयाणां विशेषज्ञानार्थं पाठ्यांशोयं निश्चितः ।

3.अन्तःकरणस्य निर्मलीकरणप्रक्रिया, सृष्टिक्रमः, आवरण-विक्षेपशक्तिद्वयं, तुरीयचैतन्यं इत्यादीनां विषयाणां ज्ञानार्थं पाठ्यांशोयं प्रसक्तः ।

4. इतरदर्शनादपेक्षयालक्षणायाःभेदःतन्निरूपणश्च ।

फलितांशः

1. छात्राः वेदान्तस्य सामान्यज्ञानं प्राप्स्यन्ति ।
2. गुरोः समीपं कथं गन्तव्यं तथा गुरुः कथम् उपदिशति इति विषये ज्ञानं भविष्यति ।
3. अनुबन्धचतुष्टयस्य विशेषज्ञानंम्, उपादानंविवर्तःपरिणाम इत्यादीनां स्फुटं ज्ञानंभविष्यति ।
4. अध्यारोप-अपवादयोः बोधः भविष्यति ।
5. अज्ञानस्यउक्तिद्वयम् , तत्कार्यम्,अवस्थात्रयम्, कोशपञ्चकम् इत्यादीनां विषयाणां परिचयं प्राप्स्यन्ति।

परीक्षाप्रणाली

1. आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 40 अङ्कानां कृते । सम्बद्धविषयककक्ष्यायाः गतिविधिषु भागग्रहणं, सङ्गोष्ठ्यां विषयोपस्थापनम्, विषयाध्यापकेन आयोजितायां कक्ष्यापरीक्ष्यायां (Class Test/Unit Test) छात्रोपलब्धिं च मानदण्डत्वेन परिकल्प्य मूल्याङ्कनम् । वाक्यार्थोपस्थापनम् ।
2. सत्रार्धपरीक्षा – 60 अङ्कानां कृते लेखनात्मिका परीक्षा विश्वविद्यालयस्य नीत्यनुसारेण/व्यवस्थानुसारेण आयोजयिष्यते।(---मासे)
3. मौखिकी परीक्षा – छात्रस्य अवगमनक्षमतायाः अध्ययनतत्परतायाः च विषये ज्ञातुं विषयाध्यापकः कक्षायां मौखिकपरीक्षां यथोचितं यथावसरं कर्तुमर्हति ।
4. सङ्गोष्ठी –अधीतविषयोपस्थापनायवाग्ववर्धिनीपरिषदः/तत्सदृशसभायाः आयोजनम् ।
5. नियोजितकार्यम् – विषयाध्यपकेन यथासमयं नियोजितकार्याणि (निबन्धात्मकानि/ क्रियात्मकानि/ सङ्कलनात्मकानि/अनुवादात्मकानि) देयानि ।

मूल्याङ्कनप्रक्रिया

16-20 होराणाम् अध्ययन-मूल्याङ्कणादि कालः एक-क्रेडिट समो भवेत्। एकस्मिन् क्रेडिट्मध्ये 25 अङ्का भवेयुः। 16 होराणाम् अध्यापनानन्तरं 17तः 20 होरामध्ये सम्बन्ध अध्यापकः आन्तरिकं मूल्याङ्कनं कुर्यात् । सम्बद्ध-अध्यापकैः कर्तव्ये आन्तरिक-मूल्याङ्कने प्रति क्रेडिट पूर्णाङ्काः 10 भवेयुः । 10 पूर्णांकेषु 5 अङ्कानां मौखिकी परीक्षा भवेत् । मौखिकपरीक्षायां 16 होरासु अध्यापितविषयाधारे प्रति छात्रः 5 मिनटानि यावत् संस्कृतमाध्यमेन व्याख्यानं कुर्यात्। आन्तरिकमूल्याङ्कनस्य शेष 5 अङ्कानां विभाजनम्, परीक्षणं मूल्याङ्कनञ्च अधोलिखितरूपेण सम्बद्ध अध्यापकः कुर्यात् ।

1. सङ्गोष्ठी/ प्रश्नमञ्च = 02 अङ्कौ
2. उपस्थितिः एवं व्यवहारः = 02 अङ्कौ
3. परियोजना वा प्रदत्तकार्यम् = 01 अङ्कौ

योगः = 05 अङ्काः

प्रतिक्रेडिट् अवशिष्टाणां 15 अङ्कानां परीक्षा मूल्याङ्कनञ्च सत्रार्धस्य अन्तिमे परीक्षाविभागद्वारा भवेत् ।

परीक्षायाः माध्यमम् (भाषा)
संस्कृतम्

निर्धारितः पाठ्यग्रन्थः

१. **वेदान्तसारः**, श्रीनृसिंहसरस्वतीविरचितया सुबोधिन्या श्रीरामतीर्थविरचितया विद्वन्मनोरञ्जन्या च सहितः, चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी।

२. **श्रीसदानन्दरयोगीन्द्रप्रणीतः वेदान्तसारः** (हिन्दीव्याख्यासहितः), आचार्य बदरीनाथशुक्लः (व्याख्याकारः), मोतीलाल बनारसीदास, वाराणसी।

३. **वेदान्तसारः** ('भावबोधिनी' संस्कृत-हिन्दीटीकोपेतः), श्री रामशरण त्रिपाठी शास्त्री (व्याख्याकारः), चौखम्बा विद्या भवन, चौक, बनारस-१

४.**वेदान्तसारः** ('सारबोधिनी''विमला' संस्कृत-हिन्दीव्याख्योपेतः), डॉ गजाननशास्त्री मुसलगाँवकर (व्याख्याकारः), चौखम्बा कृष्णदास अकादमी, वाराणसी।

५. **वेदान्तसारः** (भावबोधिनी- संस्कृतव्याख्योपेतः), श्री रामशरणत्रिपाठी शास्त्री (व्याख्याकारः), चौखम्बा विद्याभवन, वाराणसी।

सहायकः सन्दर्भग्रन्थः

१. लघुवासुदेवमननम् (ब्रह्मश्री सुब्रह्मण्यशास्त्रिणा संशोधितम्), श्रीवाणीविलासमुद्रायन्त्रालयः, श्रीरङ्गम्।

२. विवेकचूडामणिः (हिन्दी-अनुवादसहित), गीताप्रेस, गोरखपुर।

३. अपरोक्षानुभूतिः (हिन्दी अनुवादसहित), गीताप्रेस, गोरखपुर ४. वेदान्तसारः, स्वामी निखिलानन्दः (आङ्गलानुवादकः), अद्वैत आश्रमः, कलकात्ता।

प्रश्नपत्रस्य प्रारूपम्

1. आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 4 शिक्षणाङ्कानां(Credit) कृते आहत्य 40 अङ्काः। प्रत्येकं शिक्षणाङ्कस्य (Credit) 10 अङ्काः। तद्विभागश्च इत्थम् –
   - मौखिकपरीक्षा (सचित्रध्वनिमुद्रणसहिता) – 5 अङ्काः।
   - सङ्गोष्ठी/स्फूर्तिप्रश्नाः(Quiz) – 2 अङ्कौ।
   - उपस्थितिः - 2 अङ्कौ ।
   - नियोजितकार्यम् – 1 अङ्कः।
2. सत्रार्धपरीक्षायाः प्रश्नपत्रसंरचना – आहत्य 60 अङ्काः ।
   - प्रदत्तेषु त्रयोदशप्रश्नेषु यथेच्छं दश समाधेयाः। (2 अङ्कौ X 10 प्रश्नाः)
   - प्रदत्तेषु षट्सु प्रश्नेषु यथेच्छं चत्वारः समाधेयाः। (5 अङ्काः X 4 प्रश्नाः)
   - प्रदत्तेषु त्रिषु प्रश्नेषु यथेच्छं द्वौ समाधेयौ । (10 अङ्काः X 2 प्रश्नौ)

केन्द्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः, नवदेहली

अद्वैतवेदान्तविद्याशाखा

शास्त्रिकक्ष्यापाठ्यक्रमः

DSCC – 2

कक्ष्या	सत्रार्धः	पत्रसङ्केतः	पाठ्यक्रमविवरणम्	क्रेडिट	यूनिट	होरा
			अद्वैतवेदान्तशास्त्रेतिहासः			
शास्त्रिप्रथमवर्षम्	प्रथमसत्रार्धः	DSCC - 2	5. आचार्यपरम्परा- व्यासः, गौडपादः श्रीशङ्कराचार्यचरितं चत्वारः शिष्याश्च ।	1	1	16-20
			6. शाङ्करभाष्य-स्तोत्र-प्रकरणग्रन्थानां परिचयः	1	1	16-20
			7. वाचस्पतिमिश्रः, प्रकाशात्मयतिः, श्रीहर्षः, चित्सुखाचार्यः, विद्यारण्यः, मधुसूदनसरस्वती, अप्पय्यदीक्षितः च	1	1	16-20
			8. न्याय-वैशेषिक-सांख्य-योग-मीमांसा-जैन-बौद्धदर्शनेषु प्रतिपादितानां जीवेश्वरबन्धमोक्षाणां समीक्षणम् ।	1	1	16-20

पाठ्यक्रमस्य उद्देश्यम्
1. अद्वैतवेदान्तस्य आचार्यपरम्परायाः, भगवत्पादशिष्यपरम्परायाश्च बोधनम् । 2. अद्वैतवेदान्तसिद्धान्तप्रतिपादकानां मतभेदानां परिष्काराणां च ज्ञापनम् । 3. अद्वैतवेदान्तस्य प्रकरणग्रन्थानाम्, आचार्यशङ्करप्रणीतस्तोत्राणां च परिचयः । 4. वेदान्तस्य प्रस्थानग्रन्थानां (श्रुतिप्रस्थानं, स्मृतिप्रस्थानं, सूत्रप्रस्थानं, भामतीप्रस्थानम्, विवरणप्रस्थानम् इत्येतेषां) स्थूलपरिचयप्रदानम् । 5. वेदान्तेतरदर्शनानां प्रधानतत्त्वानां प्राथमिकः अवबोधः।
पाठ्यक्रमम् अध्येतुं योग्यता
1) अद्वैतवेदान्तविषयिणी जिज्ञासा । 2) भारतीयदर्शनानाम् अध्ययने आसक्तिः । 3) संस्कृतभाषायाः सामान्यज्ञानम् । 4) प्राक्-शास्त्री/तत्समानस्तरीय-परीक्षायाम् उत्तीर्णता ।

पाठ्यक्रमस्य शिक्षणप्रविधिः (बोधनप्रक्रिया)
1) प्रथमं सर्वेषाम् आधारग्रन्थानां-सहायकग्रन्थानां च परिचयानम् । 2) अद्वैतदर्शनस्य विस्तृतज्ञानपुरस्सरं वेदान्तेतरदर्शनानां परिचायनम् । 3) कक्ष्यासु व्याख्यानविधिना प्रत्यक्षपाठनम् ।

4) यथोचितं E-Content द्वारा अपि बोधनम् ।

5) ग्रन्थालये सम्बद्धविषयकग्रन्थानाम् अध्ययनाय प्रेरणा मार्गदर्शनं च।

सङ्गतिः

1) अध्येतुम् अभिलषितशास्त्रस्य इतिहासज्ञानं तस्य शास्त्रस्य अध्ययनाय उपकारकं प्रेरकं च भवति । तस्मात् पाठ्यक्रमस्य प्रथमसत्रार्धे एव अस्य विषयस्य बोधनं समुचितं प्रतीयते ।

फलितांशः

अस्य पत्रस्य अध्ययनेन छात्रः -

1) अद्वैतवेदान्तस्य इतिहासं वर्णयितुं शक्नोति ।
2) वेदान्तेतरदर्शनानां परिचयं कारयितुं प्रभवति ।
3) भविष्यत्काले अनुसन्धानपद्धतौ इमे विचाराः सहकुर्वन्ति इति दूरदृष्टिं प्राप्नोति।
4) दर्शनक्षेत्रे अद्वैतवेदान्तस्य महत्त्वम् अवगत्य वेदान्तग्रन्थानाम् अध्ययने अभिरुचिं प्राप्नोति ।

परीक्षाप्रणाली
1. आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 40 अङ्कानां कृते । सम्बद्धविषयककक्ष्यायाः गतिविधिषु भागग्रहणं, सङ्गोष्ठ्यां विषयोपस्थापनम्, विषयाध्यापकेन आयोजितायां कक्ष्यापरीक्षयायां (Class Test/Unit Test) छात्रोपलब्धिं च मानदण्डत्वेन परिकल्प्य मूल्याङ्कनम् ।
2. सत्रार्धपरीक्षा – 60 अङ्कानां कृते लेखनात्मिका परीक्षा विश्वविद्यालयस्य नीत्यनुसारेण/व्यवस्थानुसारेण आयोजयिष्यते।(---मासे)
3. मौखिकी परीक्षा – छात्रस्य अवगमनक्षमतायाः अध्ययनतत्परतायाः च विषये ज्ञातुं विषयाध्यापकः कक्षायां मौखिकपरीक्षां यथोचितं यथावसरं कर्तुमर्हति ।
4. सङ्गोष्ठी –अधीतविषयोपस्थापनायवाग्ववर्धिनीपरिषदः/तत्सदृशसभायाः आयोजनम् ।
5. नियोजितकार्यम् – विषयाध्यपकेन यथासमयं नियोजितकार्याणि (निबन्धात्मकानि/ क्रियात्मकानि/ सङ्कलनात्मकानि/अनुवादत्मकानि) देयानि ।

मूल्याङ्कनप्रक्रिया
1) आन्तरिकमूल्याङ्कनं सम्बद्धविषयाध्यापकेन अधोनिर्दिष्टप्रकारेण क्रियते -
आन्तरिकमूल्याङ्कनप्रक्रिया – 4 शिक्षणाङ्कानां कृते आहत्य 40 अङ्काः। प्रत्येकं शिक्षणाङ्कस्य (Credit) 10 अङ्काः। तद्विभागश्च इत्थम् –
• मौखिकपरीक्षा (सचित्रध्वनिमुद्रणसहिता) – 5 अङ्काः।
• सङ्गोष्ठी/स्फूर्तिप्रश्नाः(Quiz) – 2 अङ्कौ।
• उपस्थितिः - 2 अङ्कौ ।
• नियोजितकार्यम् – 1 अङ्कः।

2) सत्रार्धपरीक्षायाः मूल्याङ्कनं विश्वविद्यालयस्य नीत्यनुसारेण/व्यवस्थानुसारेण करिष्यते।

परीक्षायाः माध्यमम् (भाषा)
संस्कृतम् ।

निर्धारितः पाठ्यग्रन्थः
१. अद्वैत वेदांत साहित्य का इतिहास तथा सिद्धांत, प्रो. राममूर्ति शर्मा
२. सर्वदर्शनसङ्ग्रहः, (अभ्यङ्ककरवासुदेवशास्त्रिविरचितव्याख्यासहितः), प्राच्यविद्यासंशोधनमन्दिर, पुणे।
३. भारतीय दर्शन, पद्मभूषण आचार्य बलदेव उपाध्याय, शारदा मन्दिर, वाराणसी।
४. संस्कृत-वाङ्मय का बृहद् इतिहास, दशम खण्ड, पद्मभूषण आचार्य बलदेव उपाध्याय (प्रधानसम्पादकः), उत्तरप्रदेश संस्कृत संस्थान लखनऊ।

सहायकः सन्दर्भग्रन्थः
१. भारतीय दर्शन की रूपरेखा, प्रो. हरेन्द्र प्रसाद सिन्हा।
२. भारतीय दर्शन, डा. शोभा निगम।
३. वेदान्तदर्शन का इतिहास (वेदान्तविषयक बहिरंग परीक्षात्मक मौलिक ग्रन्थ), आचार्य उदयवीर शास्त्री।
४. Vedanta Philosophy, Swami Vivekananda, Advaita Ashrama, Kolkata.

५. शाङ्करदर्शनमर्मप्रकाशः, पण्डितप्रवरकृष्णजोयिस् (ग्रन्थकारः), राष्ट्रियसंस्कृतविश्वविद्यालयः ,तिरुपतिः ।

प्रश्नपत्रस्य प्रारूपम्

1. आन्तरिकमूल्याङ्कनम् – 4 शिक्षणाङ्कानां कृते आहत्य 40 अङ्काः। प्रत्येकं शिक्षणाङ्कस्य (Credit) 10 अङ्काः। तद्विभागश्च इत्थम् –
   - मौखिकपरीक्षा (सचित्रध्वनिमुद्रणसहिता) – 5 अङ्काः।
   - सङ्गोष्ठी/स्फूर्तिप्रश्नाः(Quiz) – 2 अङ्कौ।
   - उपस्थितिः - 2 अङ्कौ ।
   - नियोजितकार्यम् – 1 अङ्कः।
2. सत्रार्धपरीक्षायाः प्रश्नपत्रसंरचना – आहत्य 60 अङ्काः ।
   - प्रदत्तेषु त्रयोदशप्रश्नेषु यथेच्छं दश समाधेयाः। (2 अङ्कौ X 10 प्रश्नाः)
   - प्रदत्तेषु षट्सु प्रश्नेषु यथेच्छं चत्वारः समाधेयाः। (5 अङ्काः X 4 प्रश्नाः)
   - प्रदत्तेषु त्रिषु प्रश्नेषु यथेच्छं द्वौ समाधेयौ । (10 अङ्काः X 2 प्रश्नौ)